पर्यटक खोज, उद्धार, उपचार तथा अनुगमन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५

नेपाल सरकार मन्त्रीस्तरबाट स्वीकृत मिति
२०७५।५।१५

संशोधन
पर्यटक खोज,उद्धार, उपचार तथा अनुगमन सम्बन्धी (पहिलो संशोधन) कार्यविधि, २०७५ २०७५।६।२३

प्रस्तावनाः पदयात्रा, जलयात्रा, पर्वतारोहण तथा अन्य साहसिक पर्यटकीय क्रियाकलापहरुमा पर्यटकलाई पर्न सक्ने प्राकृतिक वा अन्य विपत्तिहरुबाट हुने प्रभावलाई न्यूनीकरण गरी खोज, उद्धार तथा उपचार कार्यलाई छिटोछरितो, सहज, सरल, व्यवस्थित, विश्वसनीय, सुरक्षित एवम् मितव्ययी बनाउँदै यस्ता कृयाकलापमा पठाउने आधिकारिक एजेन्सीलाई जिम्मेवार बनाउँदै नेपाल सरकारबाट प्रभावकारी अनुगमन गर्न पर्यटन ऐन, २०३५ को दफा २९ मा भएको व्यवस्था समेतलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले मन्त्रालयले यो कार्यविधि बनाएको छ ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः** (१) यस कार्यविधिको नाम “पर्यटक खोज,उद्धार, उपचार तथा अनुगमन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५” रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधि तुरून्त लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषाः** विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,

(क) “मन्त्रालय” भन्नाले संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।

(ख) “विभाग” भन्नाले पर्यटन विभाग सम्झनु पर्छ ।

(ग) “एजेन्सी” भन्नाले विभागबाट अनुमति प्राप्त ट्रेकिङ, एक्स्पिडिसन, र्‍याफ्टिङ वा यस्तै अन्य साहसिक कृयाकलाप सञ्चालन गराउने कम्पनी सम्झनु पर्छ ।

(घ) “पथप्रदर्शक” भन्नाले पर्यटकलाई पथप्रदर्शन गराउनका लागि सञ्चालित तालिम लिई नेपाल सरकारबाट प्रमाणपत्र प्राप्त गरेको व्यक्तिलाई सम्झनु पर्छ ।

(ङ) “पर्यटक” भन्नाले एजेन्सी मार्फत नेपाल सरकारको स्वीकृति लिई पदयात्रा, पर्वतारोहण, जलयात्रा वा अन्य यस्तै साहसिक कृयाकलापमा संलग्न हुने विदेशी वा स्वदेशी नागरिक समेतलाई सम्झनु पर्छ ।

(च) “साहसिक कृयाकलाप” भन्नाले पर्यटकबाट गरिने पदयात्रा, पर्वतारोहण, जलयात्रा, रक क्लाइम्बिङ, क्यानोनिङ, स्काई डाइभिङ, बन्जी जम्पिङ वा यस्तै अन्य साहसिक कृयाकलापलाई सम्झनु पर्छ ।

(छ) “समिति” भन्नाले दफा १० बमोजिम गठन भएकोसमितिलाई सम्झनु पर्छ ।

(ज) “विपत्” भन्नाले पदयात्रा, जलयात्रा, पर्वतारोहण वा यस्तै अन्य साहसिक कृयाकलाप गर्ने क्रममा हावा, हुरी, भुँमरी, पहिरो, हिमपात, हिमपहिरो, सडक दुर्घटना आदि जस्ता प्राकृतिक घटना तथा वन्यजन्तुको आक्रमणमा परी वा नदीमा डुब्नु, हराउनु, बेपत्ता हुनु, चोटपटक लागी साहसिक कृयाकलापलाई निरन्तरता दिन नसक्ने अवस्था आउनु वा लेक लागेर वा अन्य कारणले स्वास्थ्य संकटमा परी उद्धार गर्नु पर्ने अवस्थाको सिर्जना हुनुलाई सम्झनु पर्छ ।

(झ) “उद्धार” भन्नाले विपतमा परेका पर्यटक, सरदार, पथप्रदर्शक वा सहयोगी कामदारलाई मानिस वा गाडी वा बायुसेवा वा हेलिकप्टर लगायतका उपलब्ध साधनबाट सकेसम्म चाँडो सुरक्षित स्थानमा स्थानानत्तरण वा उपचारार्थ लैजाने कार्य वा प्रक्रियालाई सम्झनु पर्छ ।

३. **इजाजतपत्र नलिई साहसिक कार्यमा संलग्न गराउनु नहुनेः** (१) विभागबाट इजाजतपत्र नलिई कसैले पनि पर्यटकलाई साहसिक कृयाकलापमा संलग्न गर्न वा गराउनु हुँदैन ।

(२) एजेन्सीले पथप्रदर्शक साथमा लगाएर मात्र पर्यटकलाई साहसिक कृयाकलापमा संलग्न गराउनु पर्नेछ ।

(३) पर्यटकसंग जाने पथप्रदर्शकले सम्बन्धित विषयमा तालिम प्राप्त गरी सम्बन्धित निकायबाट इजाजत प्राप्त गरेको हुनुपर्नेछ ।

(४) साहसिक पर्यटकीय कृयाकलापमा संलग्न हुने पर्यटकले अनिवार्य रुपमा बिमा गरेको हुनुपर्नेछ ।

४. **एजेन्सी तथा पथप्रदर्शकको कर्तव्य र दायित्वः** (१) साहसिक कृयाकलापमा संलग्न पर्यटकलाई सुरक्षित तवरले गन्तव्यमा पुऱ्याउने र फर्काउने दायित्व सम्बन्धित एजेन्सी र निजले साथ लगाई पठाएको पथप्रदर्शकको हुनेछ ।

(२) पर्यटकहरुबाट साहसिक कृयाकलाप सम्वन्धी कार्यहरु सम्पादन हुने क्रममा हुनसक्ने सम्भावित दुर्घटना तथा जोखिमका बारेमा पर्यटकलाई यथेष्ट पूर्वजानकारी गराउनु सम्बन्धित एजेन्सीको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) साहसिक कृयाकलाप सम्वन्धी कार्यहरु सम्पादन हुने क्रममा हुनसक्ने दुर्घटना तथा जोखिमको पूर्वानुमान गरी सोको न्यूनीकरण गर्ने उचित प्रबन्ध मिलाउनु सम्बन्धित एजेन्सीको दायित्व हुनेछ ।

(४) साहसिक कृयाकलापमा संलग्न पर्यटकको सुविधालाई ध्यानमा राखी प्राथमिक उपचार सामाग्रीको व्यवस्था गर्नु, स्वस्थकर खानपानको व्यवस्था मिलाउनु र बसाइको उचित प्रबन्ध मिलाउनु सम्बन्धित एजेन्सीको कर्तव्य हुनेछ ।

(५) पर्यटकका साथमा जाने पथप्रदर्शकले पर्यटकको सुविधा, स्वास्थ्य तथा सुरक्षा व्यवस्थाप्रति विशेष ध्यान पुऱ्याएको हुनु पर्नेछ ।

५. **पर्यटकलाई मर्यादित र सम्मानजनक व्यवहार गर्नुपर्ने**: (१) पर्यटकलाई सबैले मर्यादित र सम्मानजनक व्यवहार गर्नु र गराउनुपर्नेछ ।

(२) प्रचलित नेपाल कानूनले बर्जित गरेको व्यवहार कोही कसैले पनि पर्यटकसँग गर्नु र गराउनु हुँदैन ।

६. **पर्यटकको खोज तथा उद्धारः** (१) साहसिक कृयाकलापको क्रममा हुने प्राकृतिक तथा अन्य विपतबाट प्रभावित भई कुनै पर्यटक वा सहयोगी कामदार हराएमा वा बेपत्ता भएमा तत्काल खोजी गर्ने प्राथमिक दायित्व सम्बन्धित एजेन्सीको हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खोजी गर्न सम्भव नभई छुट्टै खोज तथा उद्धारको आवश्यकता परेमा विशेषज्ञ व्यक्ति, संघसस्था, एजेन्सी, वायुसेवा वा हेलिकोप्टर लगायतका द्रुत साधनको सहयोगमा खोजी तथा उद्धार कार्य सञ्चालन गर्ने गराउने समेत सोही एजेन्सीको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम खोज तथा उद्धारको लागि सहयोगी व्यक्ति,संघ संस्था, एजेन्सी, वायुसेवा वा हेलिकोप्टर कम्पनीहरुको सहयोगको लागि अनुरोध गर्दा उद्धार गर्नु पर्ने पर्यटकको नाम, राष्ट्रियता, राहदानी नंम्बर वा पहिचान हुन सक्ने अन्य कुनै परिचय खुल्ने कागजात, खोज तथा उद्धार गर्न जाने स्थान वा क्षेत्रको यकिन विवरण समेत खुलाउनु पर्नेछ ।

(४) उद्धारकार्यमा संलग्न वायुसेवा वा हेलिकोप्टरले उद्धारको क्रममा उद्धार गरिएका पर्यटक, निजका सहयोगी तथा निजहरुको सामान वाहेक सोही उडानमा अन्य यात्रु तथा सामाग्रीहरु ओसारपसार गर्न पाइने छैन ।

७. **उपचार सम्वन्धी व्यवस्थाः** (१) पर्यटकको खोज तथा उद्धार पश्चात् पर्यटक, सरदार, पथप्रदर्शक वा सहयोगी कामदारलाई आवश्यकता अनुसार प्राथमिक उपचारको प्रवन्ध गर्नु पर्नेछ ।

(२) प्राथमिक उपचार पश्चात् थप उपचार आवश्यक देखिएमा सो स्थानबाट सबैभन्दा नजिकको सुविधायुक्त अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थामा लगी उपचार गराउनुपर्नेछ ।

तर पर्यटक आफैंले कुनै अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्था रोजेको अवस्थामा सोही स्थानमा लगी उपचार गराउन बाधा पर्नेछैन ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थामा उपचार गर्न सम्भव नहुने व्यहोरा सम्बन्धित अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले सिफारिस गरेमा वा सम्बन्धित पर्यटकले कुनै विशेष अस्पतालको माग गरेमा निजलाई उक्त सिफारिस वा माग गरेको स्थानको अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थामा लगी उपचार गराउनुपर्नेछ ।

(४) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले उपचारका लागि ल्याइएको पर्यटकलाई देखिएको स्वास्थ्य समस्या र त्यस्को सम्भावित उपचार खर्चको प्रारम्भिक लागतको विवरण सम्बन्धित *__बीमा कम्पनी वा त्यसको प्रतिनिधि पर्यटक वा नीजको आफन्त वा__ एजेन्सीलाई दिनु पर्नेछ ।

(५) उद्धार गरी उपचारका लागि ल्याइएका पर्यटकको उपचारमा संलग्न अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको नीति, नियम, मापदण्ड र निर्देशनको प्रतिकूल नहुने गरी जिम्मेवारीपूर्ण र व्यवसायिक मर्यादा अनुरुप गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

८. **सूचना तथा जानकारी उपलव्ध गराउनेः** (१) सम्वन्धित एजेन्सी एक्लैबाट पर्यटकको खोज तथा उद्धार सम्भव नभई दफा ६ को उपदफा (२) बमोजिम छुट्टै खोज तथा उद्धार गर्नु परेको अवस्थामा सम्वन्धित एजेन्सीले यथाशिघ्र सोको सूचना *__बीमा कम्पनी वा त्यसको प्रतिनिधि पर्यटक वा नीजको आफन्त तथा__ पर्यटक प्रहरी तथा पर्यटन विभागलाई अनिवार्य रुपमा दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचना तथा जानकारी दिँदा उद्धार गर्नु पर्ने पर्यटकको नाम, राष्ट्रियता, राहदानी नंम्बर वा अन्य कुनै परिचय खुल्ने परिचय पत्र नंम्वर, खोज तथा उद्धार गर्न जाने स्थान वा क्षेत्र, सहयोगको लागि अनुरोध गरिएका व्यक्ति,संघ संस्था,एजेन्सी, वायुसेवा वा हेलिकोप्टर कम्पनीहरुको एकिन विवरण खुलाउनु पर्नेछ ।

(३) पर्यटक प्रहरीले उपदफा (२) बमोजिमको सूचना प्राप्त गर्नासाथ सोको सम्पूर्ण विरण सहितको सूचना शिघ्र राष्ट्रिय विपत व्यवस्थापन केन्द्रमा समेत दिनु पर्नेछ ।

(४) सम्वन्धित एजेन्सीले पर्यटकलाई उद्धार गरिएको साधन, उद्धार लागत, उद्धार गरी उपचारका लागि लगिएको अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्था र पर्यटकको अवस्थाको जानकारी यथाशिघ्र *__बीमा कम्पनी वा त्यसको प्रतिनिधि पर्यटक वा नीजको आफन्त तथा__ पर्यटक प्रहरी मार्फत पर्यटन विभागलाई दिनु पर्नेछ ।

(५) पर्यटक उद्धारमा संलग्न भएका सम्पूर्ण वायुसेवा प्रदायक कम्पनी वा हेलिकप्टर कम्पनीहरुले प्रत्येक सिजन समाप्त भएको पन्ध्र (१५) दिन भित्र आफूले उद्धार उडान गरेको संख्या, स्थान तथा भाडा रकम सहितको विवरण समितिलाई दिनु पर्नेछ ।

(६) उद्धार गरी उपचार गर्न ल्याइएका पर्यटकको उपचारमा संलग्न अस्पताल वा स्वास्थ्य संस्थाले त्यस्तो पर्यटक डिस्चार्ज भएको पन्ध्र (१५) दिन भित्र निजको उपचारमा लागेको लागतको विवरण समितिलाई दिनु पर्नेछ ।

* पहिलो संशोधनद्वारा थप गरिएको ।

९. **लागत खर्चको दावी तथा भुक्तानी सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) पर्यटकको खोज, उद्धार तथा उपचारमा संलग्न व्यक्ति, संस्था तथा कम्पनीले त्यस्तो खोज, उद्धार तथा उपचारमा लागेको सम्पूर्ण लागतको सक्कल वीजक सहितको बिवरण भुक्तानीका लागि सम्बन्धित [♣]**बीमा कम्पनी वा त्यसको प्रतिनिधि पर्यटक वा नीजको आफन्त वा** एजेन्सी समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम भुक्तानी हुनुपर्ने वा भएको रकमको सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था तथा कम्पनीको सक्कल वीजक समावेश गरी उक्त विजकहरुका आधारमा बिमा गर्ने कम्पनी समक्ष दावी गर्ने र भुक्तानीको व्यवस्था मिलाउने कार्य सम्बन्धित एजेन्सीको हुनेछ ।

(३) उद्धार तथा उपचार जस्तो मानवीय कार्यमा पर्यटकको खोज तथा उपचार कार्यको खर्च दावी गर्दा वास्तविक, स्वभाविक तथा उचित रकम मात्र भुक्तानी दावी गर्नु पर्नेछ ।

(४) पर्यटकको उद्धार तथा उपचारमा संलग्न व्यक्ति तथा निकायले स्वभाविक र उचित खर्च मात्र देखाई भुक्तानी दावी गर्नुपर्नेछ ।

(५) बिमा दावी गर्ने एजेन्सीले यसको विवरण मासिक रुपमा समितिलाई बुझाउनु पर्नेछ ।

१०. **समिति सम्बन्धी व्यवस्थाः** (१) विपतमा परेका पर्यटकको खोज, उद्धार तथा उपचारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण चरणका कार्यहरुमा शीघ्रता, प्रभावकारिता, औचित्यता र विवेकशीलताको अनुगमन गर्ने तथा अन्य सरकारी निकाय, वायुसेवा कम्पनी, निजी कम्पनी, अस्पताल तथा सरोकारवाला अन्य संघ संस्थाहरुसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने र उक्त कार्यको नियमन, निर्देशन तथा नियन्त्रण समेत गर्नका लागि देहाय बमोजिमको एक पर्यटक खोज तथा उद्धार निर्देशक समिति रहनेछ,–

(क) महानिर्देशक, पर्यटन विभाग	संयोजक
(ख) प्रतिनिधि (कम्तीमा रा.प. द्वितीय श्रेणी), गृह मन्त्रालय	सदस्य
(ग) प्रतिनिधि (कम्तिमा रा.प. द्वितीय श्रेणी, प्राविधिक), स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	सदस्य
(घ) प्रतिनिधि (कम्तिमा निर्देशक), नेपाल पर्यटन बोर्ड	सदस्य
(ङ) प्रतिनिधि (कम्तिमा उपनिर्देशक), नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण	सदस्य
(च) अध्यक्ष, नेपाल पर्वतारोहण संघ	सदस्य
(छ) अध्यक्ष, हिमालयन उद्धार संघ नेपाल	सदस्य

[♣] पहिलो संशोधनद्वारा थप गरिएको ।

(ज) प्रमुख, पर्यटक प्रहरी सदस्य

[*] **(ज१) अध्यक्ष, ट्रेकिङ्ग एजेन्सिज एशोसियशन अफ नेपाल (टान) सदस्य**

[*] **(ज२) नेपाल सरकारबाट मनोनित पर्यटन तथा अन्तर्राष्ट्रिय बीमा बुझेको विज्ञ सदस्य**

(झ) निर्देशक (पर्वतारोहण शाखा), पर्यटन विभाग सदस्य-सचिव

(२) समितिको सचिवालय पर्यटन विभागमा रहनेछ ।

(३) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

(४) समितिको बैठकमा आवश्यकता अनुसार विषय विज्ञहरुलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(५) कार्यालय समय बाहेकको समयमा समितिको बैठक बसी कार्य गरेमा नियम बमोजिमको भत्ता विभागबाट उपलव्ध गराइनेछ ।

११. **समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार**: (१) समितिले विपतमा परेका पर्यटकको खोज, उद्धार तथा उपचारका सम्बन्धमा सरकारी निकाय, वायु सेवा वा हेलिकप्टर कम्पनी, एजेन्सी, अस्पताल तथा सरोकारवाला अन्य व्यक्ति, संघ संस्थाहरुसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने वा गराउनेछ ।

(२) नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण, वायु सेवा संचालक संघ, बिमा कम्पनी तथा सम्वन्धित संघ संस्थाहरुसग समन्वय गरी उडान समय, दूरी, उचाइ समेतका आधारमा उद्धार उडानका लागि बायुसेवा वा हेलिकप्टरहरुको भाडाको अधिकतम सीमा निर्धारण गर्ने वा गराउनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निर्धारण गरिएको भाडादर कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने वा गराउनेछ ।

(४) सरोकारवालाहरुले यस कार्यविधिको पालना गरे नगरेको अनुगमन र नियमन गर्ने वा गराउनेछ ।

(५) प्रत्येक सिजन समाप्त भएको १५ (पन्ध्र) दिन भित्रमा बायुसेवा वा हेलिकप्टर कम्पनीबाट उद्धार उडानको संख्या, समयावधि र लागत रकमको विवरण आफूसमक्ष पेश गर्न लगाउनेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम प्राप्त हुनआएको विवरण नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणको अभिलेखसंग भिडान गर्नेछ ।

---

[*] पहिलो संशोधनद्वारा थप गरिएको ।

(७) उद्धार गरिएका पर्यटकको उपचारमा संलग्न अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाबाट उपचार गरिएका पर्यटक तथा निजको उपचारको क्रममा लागेको खर्चको विवरण आफूसमक्ष पेश गर्न लगाउनेछ ।

(८) सम्वन्धित एजेन्सीबाट उद्धार गरिएका पर्यटकको र बीमा दावी तथा भुक्तानी भएको रकमको विवरण आफूसमक्ष पेश गर्न लगाउनेछ ।

(९) पर्यटकको खोज, उद्धार तथा उपचारको सम्वन्धमा आवश्यकता अनुसार सरोकारवाला निकायहरु तथा एजेन्सीहरुलाई निर्देशन दिन सक्नेछ ।

(१०) पर्यटकको खोज, उद्धार तथा उपचारको क्रममा आवश्कता अनुसार सुरक्षा निकायको परिचालन गर्न गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक समन्वय गर्नेछ ।

(११) यस दफा बमोजिम समितिले संकलन गरेको विवरण प्रत्येक सिजन समाप्त भएको एक महिनाभित्र मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नेछ ।

(१२) समितिले आफ्नो अन्य कार्यविधि आफैले तय गर्नेछ ।

१२. **निर्देशनको पालनाः** विपतमा परेका पर्यटकको खोज, उद्धार तथा उपचारका सम्बन्धमा समितिले समय समयमा दिएको निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

१३. **विविधः** (१) विदेशी बिमा कम्पनीका नेपाल स्थित कुनैपनि एजेन्टले विपतमा परेका पर्यटकको खोज, उद्धार तथा उपचार सम्बन्धि कुनै काममा संलग्न हुन पाइँदैन ।

♣**तर विदेशी बीमा कम्पनीका नेपालस्थित प्रतिनिधिले बीमा कम्पनीको तर्फबाट एजेन्सी, पर्यटक तथा निजको आफन्तलाई आवश्यक सहजीकरण गर्न तथा बीमा दावी रकमको भुक्तानीको प्रवन्ध एवम् समन्वय गर्न बाधा पुगेको मानिने छैन ।**

(२) मन्त्रालयले पर्यटकको खोज, उद्धार तथा उपचार सम्वन्धी विवरण वार्षिक रुपमा प्रकाशन गर्ने व्यवस्था मिलाउनेछ ।

१४. **कारवाही सम्बन्धी व्यवस्थाः** कोही कसैले यस कार्यविधिमा उल्लेखित व्यवस्थाको उल्लंघन गरेको पाइएमा समितिले प्रचलित कानून बमोजिम कडा कारवाहीको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

♣ पहिलो संशोधनद्वारा थप गरिएको ।